

Marcin Gadocha

Instytut Historii i Archiwistki

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-9070-6378

Recenzja wystawy **„Ludzie wolności Gminy Spytkowice – Armia Andersa”**

W Muzeum Regionalnym w Bachowicach zaprezentowano wystawę „Ludzie wolności Gminy Spytkowice – Armia Andersa”¹. Zanim przedstawię szczegóły tego wydarzenia warto wspomnieć kilka słów o samym muzeum. Powstało ono w miejscu dawnej Żeńskiej Szkoły Gospodarczej im. Królowej Jadwigi, która przed wybuchem II wojny światowej wykształciła około 500 dziewcząt. W 1938 r. placówka została przeniesiona do pobliskich Spytkowic, a opuszczony budynek ks. Franciszek Gołba zaadaptował na potrzeby Szkoły Rzemieślniczej dla chłopców. Z czasem przestał on pełnić swoje funkcje i wraz z upływem czasu niszczał. 11 czerwca 2017 r. uruchomiono w tym miejscu muzeum, w którym można zobaczyć eksponaty związane z dziedzictwem Bachowic. Przede wszystkim są to artefakty powiązane z ks. prałatem Franciszkiem Gołbą, dr. Franciszkiem Stefczykiem oraz ojcem Rudolfem Warzechą. W tym miejscu poza tą wystawą stałą organizowane są różne przedsięwzięcia kulturalne mające na celu zachowanie dziedzictwa Bachowic i regionu spytkowickiego². W tę misję wpisała się wystawa „Ludzie wolności Gminy Spytkowice – Armia Andersa”, która powstała z inicjatywy Wójta Gminy Spytkowice Mariusza Krystiana oraz dr. hab. Konrada Meusa z Katedry Historii XIX wieku Instytutu Historii Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Uroczyste otwarcie wystawy miało miejsce 14 stycznia 2023 r. Jej nadrzędnym celem było przedstawienie postaci trzech lokalnych bohaterów: Jana Folgi z Bachowic, Józefa Kowalskiego i Antoniego Koziola z Ryczowa. Licznie zgromadzeni mieszkańcy Bachowic oraz zaproszeni goście wysłuchali interesującego wykładu inauguracyjnego przedstawionego przez dr. hab. Konrada Meusa, w którym ze znanstwem przedstawił losy bohaterów gminy Spytkowice w perspektywie wydarzeń II wojny światowej³.

¹ Najważniejszym filarem merytorycznym wystawy był wskazany artykuł naukowy: H. Chudzio, K. Meus, *Na drodze stromej oraz śliskiej... i ku wolności. Wojenne losy Józefa Kowalskiego i Jana Folgi z Bachowic*, *Rocznik Spytkowicki* 2022, nr 1, s. 26-62.

² Zob. szerzej w: <https://www.spytkowice.net.pl/turystyka/muzeum-regionalne/>, [dostęp: 17.08.2023].

³ Zob. <https://spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-67/>, [dostęp: 17.08.2023].

Źródło: <https://spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-67/>, [dostęp: 10.09.2023]

16 lutego 2023 r. odbyło się pierwsze spotkanie przygotowanego cyklu edukacyjnego, na które przybyli uczniowie ze Szkoły Podstawowej w Bachowicach. Wykłady wygłosili dr hab. Konrad Meus oraz dr Marcin Gadocha. Kolejne zajęcia prowadzone przez studentów, pracowników Instytutu Historii i Archiwistyki oraz Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wpędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN trwały do końca marca 2023 r.⁴

Warto wspomnieć o ogólnych odczuciach dotyczących tego, jak wystawa prezentowała się pod względem swojego układu i atmosfery, jaką wokół niej zbudowano. Tablice były wyraźne i czytelne. Oświetlenie także spełniało swoją rolę i nakierowywało uwagę dzieci i młodzieży na zebrane eksponaty. Świetnym pomysłem okazało się umieszczenie na podłodze ogromnej mapy, na której zaznaczono trasę, jaką bohaterowie gminy Spytkowice przebyli w czasie wojny – najpierw w kampanii wrześniowej, potem w drodze do radzieckich obozów pracy, a na koniec w trakcie szlaku bojowego armii generała Władysława Andersa.

Historia trzech niezwykłych postaci została przedstawiona na wspomnianych tablicach merytorycznych (poprzedziła ją plansza wprowadzająca, opisująca chronologicznie kolejnych bohaterów gminy Spytkowice: powstańca Kajetana Wolskiego, flisaka Herzoga z XIX wieku czy Stanisława Herzoga i Tadeusza Chałgasiewicza z początków XX w.), na których zdjęcia, mapy i ilustracje przeplatały się z informacjami o kampanii wrześniowej, pobycie w sowieckiej niewoli – „niehumanitarnej ziemi”, wyjściu z „domu niewoli” i formowaniu się armii generała Władysława Andersa, walkach na Półwyspie Apenińskim (ze szczególnym uwzględnieniem bitwy pod Monte Cassino), oczekiwaniu na powrót do „wolnej” Polski, życiu w Polsce Ludowej naznaczonej szykanowaniem i na końcu przywracaniem pamięci o tych trzech niezwykłych postaciach. Każdemu z bohaterów poświęcono osobną tablicę biograficzną bogato ilustrowaną zdjęciami.

⁴ Zob. <https://www.spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-72/>, [dostęp: 17.08.2023].

Wystawę uzupełniały gabloty z artefaktami. Największe emocje budziła ta z przedmiotami pochodzącymi z sowieckich łagrów, znalazły się w niej m.in. czapka „uszatka”, szczotka do zębów i grzebień. W innych zgromadzono pamiątki po bohaterach, które zostały udostępnione przez członków ich rodzin: panie Władysławę Bobik, Agnieszkę Czerwińską oraz Stanisławę Sowę. Należą do nich: wystawione w 1943 r. dla Jana Folgi pozwolenie na prowadzenie pojazdów wojskowych, *Vade Mecum Żołnierza-Kierowcy, cz. I z atlasem rysunków. Katechizm kierowcy* – podręcznik wydany w Palestynie, który także należał do Jana Folgi, złoty krzyżyk Jerozolimski Józefa Kowalskiego, legitymacja upoważniająca do noszenia Krzyża Pamiątkowego „Monte Cassino”, którą otrzymał Józef Kowalski, i wiele innych.

Dużą popularnością cieszyła się również gablota, w której znalazł się komiks uczennicy ze szkoły w Ryczowie – Dagmary Bałys. Autorka w 2020 r. była uczennicą klasy 7b i została laureatką VIII edycji ogólnopolskiego konkursu „Epizody z najnowszej historii Polski w komiksie” (został on przygotowany przez Instytut Pamięci Narodowej, pod patronatem Ministra Edukacji i Nauki). Dagmara Bałys wykonała znakomitą pracę plastyczną pt. *Historia pewnego zdjęcia – losy Antoniego Koziola*⁵.

Na jednej ze ścian zawisał także dyplom z wizerunkiem Piusa XII, przyznany Józefowi Kowalskiemu na pamiątkę wizyty i spotkania z papieżem w Watykanie. Dla żołnierzy gen. Władysława Andersa pobyt na mszy prowadzonej dla Polaków przez ojca świętego był wyjątkowym momentem, szczególnie że życzył im, by Polska była wolna. Po jej zakończeniu każdy otrzymał właśnie taki dyplom, który później przekazywano kolejnym pokoleniom.

Wystawa pozwoliła również na przybliżenie historii Wojtka – niedźwiadka syryjskiego, który wraz z żołnierzami gen. Władysława Andersa przeszedł cały szlak bojowy. Uczniowie mogli poznać całą jego historię: od czasu kiedy został zakupiony jako maluch od perskiego chłopca, poprzez czas opieki nad nim przez Inkę Bokiewicz, czas bycia pełnoprawnym żołnierzem w stopniu kaprała, aż do momentu gdy po wojnie trafił do ZOO w Edynburgu. Dowiedzieli się również, że bardzo lubił jeść słodkości, siłować się ze swoimi kolegami z oddziału, chodzić do łaźni czy jeździć w siofierce na miejscu pasażera. Wyjaśniła się też zagadka dotycząca symbolu 22 Kompanii, którym stał się właśnie miś, trzymający w łapach pocisk. Odznaka ta pojawiała się na mundurach żołnierzy, była malowana na samochodach czy proporczykach. Nastąpiło to właśnie po bitwie pod Monte Cassino gdzie kompania dostarczyła kilkanaście tysięcy ton zaopatrzenia dla walczących żołnierzy. Aktywny udział brał w tym Wojtek, który z wielką uwagą i ostrożnością przenosił ciężkie skrzynie z amunicją z ciężarówek wprost do stanowisk bojowych.

⁵ Zob. <https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/konkursy-i-projekty/epizody-z-historii-najn/102498,Wyniki-VIII-edycji-konkursu-Epizody-z-najnowszej-historii-Polski-w-komiksie.html?search=7939271073836>, [dostęp: 30.08.2023].

Znakomitą, budującą emocję częścią wystawy okazały się multimedia. Zwiedzający mogli posłuchać nagrania ze wspomnieniami pana Jana Folgi, który w bardzo realistyczny sposób opowiedział o dwóch atakach na Monte Casino i o trudach oraz niebezpieczeństwach, jakie im towarzyszyły. Słuchając tej emocjonującej i dramatycznej opowieści, można było przenieść się w tamto miejsce za pomocą wyobraźni. Szczególnie że zaraz po tej wypowiedzi można było obejrzeć bardzo ciekawy film autorstwa dr. Mariusza Solarza z Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wpędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, który dodatkowo przygotował nastrojowy podkład muzyczny. W filmie tym wykorzystano autentyczne zdjęcia z 1944 r. spod Monte Cassino.

Na koniec należy wspomnieć, że po wystawie odbył się historyczny konkurs „Ludzie Wolności Gminy Spytkowice”. Jego finał miał miejsce 31 maja 2023 r. w sali widowiskowej Gminnego Ośrodka Kultury w Spytkowicach. Komisja konkursowa, w której w skład weszli państwo: dr. hab. Konrad Meus, Paweł Paździora (pracownik Urzędu Gminy Spytkowice), Irena Lurie-Chudy (artystka i malarka) oraz dr Bernadeta Chlebicka, Agnieszka Wawro i Barbara Zbigniewicz (nauczycielki historii), dokonała wyboru najlepszych prac w kategoriach: prace plastyczne i film. Ponadto dla starszych dzieci oraz młodzieży szkolnej odbył się konkurs wiedzy o wystawie, który przybrał charakter popularnego programu telewizyjnego „Jeden z dziesięciu”. Zwycięzcy otrzymali cenne nagrody rzeczowe⁶. Poniżej przedstawiam wyniki w poszczególnych tematach konkursowych zmagania.

⁶ Szczegółowe wyniki konkursu dostępne są na stronie: <https://www.spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-108/>, [dostęp: 29.08.2023].

Źródło: <https://www.spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-108/>,
[dostęp: 10.09.2023].

W kategorii plastyka (uczniowie klas 1-3):

I miejsce: Wiktoria Zbruk ze Szkoły Podstawowej w Spytkowicach

II miejsce: Emilia Knapczyk ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Spytkowicach

III miejsce: Iga Sowa ze Szkoły Podstawowej w Ryczowie

W kategorii film (uczniowie klas 4-5):

I miejsce: Miłosz Pietraszewski ze Szkoły Podstawowej w Bachowicach

II miejsce: Olaf Smoter ze Szkoły Podstawowej w Ryczowie

III miejsce: Justyna Wieczorek ze Szkoły Podstawowej w Ryczowie

W kategorii wiedza (uczniowie klas 6-8):

I miejsce: Wiktor Zięba ze Szkoły Podstawowej w Bachowicach

II miejsce: Damian Porębski ze Szkoły Podstawowej w Bachowicach

III miejsce: Jan Przytuła ze Szkoły Podstawowej w Bachowicach

Na koniec warto zaznaczyć, że była to bardzo cenna merytorycznie wystawa, która zainspirowała młodzież do dalszych poszukiwań historycznych, i należy mieć nadzieję, że w niedalekiej przyszłości w Muzeum Regionalnym w Bachowicach odbędą się kolejne wydarzenia upamiętniające bohaterów gminy Spytkowice.